
Vprašanja profesionalne odgovornosti urbanista v realnem socializmu: Usmeritve urbanističnega inštituta v prehodnem obdobju

Author(s): Jože Dekleva

Source: *Urbani Izziv*, No. 10, Ob 30. letnici! (december 1989), pp. 13-16

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44179842>

Accessed: 13-09-2018 11:15 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Jože Dekleva

Vprašanja profesionalne odgovornosti urbanista v realnem socializmu:

Usmeritve urbanističnega inštituta v prehodnem obdobju

V ospredje postavljam tezo, da je dobo urbanizma, ki se izteka, odločujoče zaznamovalo dvojje obrazov enega in istega kovanca; politični voluntarizem razredne avangarde, ki zasleduje zgodovinsko določene cilje, in urbanizmu prirojen idealizem oziroma utozem, ki bi ga lahko označili kot prostorski voluntarizem imata mnogo skupnega.

Če prva utopija pozna pogoje, na katerih se bo razvil novi družbeni odnos je drugi utopiji, enkrat bolj drugič manj, jasno kakšno bivalno, urbano in končno regionalno okolje ustreza novi družbi. Osebno tudi mislim, da tisti del urbanizma, ki ima projektantsko dušo niti ne more ustvarjati brez idealnega tipa, brez odgovora na vprašanje, kaj je dobro mesto, kaj je kvalitetno okolje itd. In v tem ni nič slabega. Problem nastane, ko se prostorski voluntarizem s pozitivnim predznakom v eni partiji spoji z drugim voluntarizmom v odsotnosti tistega nujnega ideološkega boja, iz katerega se lahko opredelijo pomeni, ki lahko mobilizirajo družbo za kolektivne razvojne projekte. V vsej ostrini danes doživljamo tragične posledice enostranskosti vizije jugoslovanske poti v samoupravni socializem. Vsak s svojo odgovornostjo smo v tem sodelovali, pa čeprav, pri nas nikoli nismo tako radikalno uravnavali prostora, kot ga romunski vodja s programom rušenja vaških naselij; in čeprav je UI SRS imel v sistemu določene možnosti za konstruktivno kritiko je kritična analiza posledic simbioze političnega in prostorskega voluntarizma še pred nami, katastrofalne posledice pa že med nami.

V nadaljevanju bom opozoril najprej na okoliščine, ki so vplivale na razvoj dogmatsko usmerjenega urbanizma, in to

zato, ker pričakujem, da bodo pojavi iz preteklosti - mogoče v drugi obleki - še vplivali na obdobje prehoda iz političnega monizma v politični pluralizem. V drugem delu bom navedel temeljne usmeritve strokovnega dela Urbanističnega inštituta, ki so pomenile za razvoj znanstvenih osnov urbanizma oz. urejanja prostora.

1. Okoliščine delovanja urbanistične stroke

uvodu sem povezal usodo urejanja prostora z usodom realnega socializma. Vendar je tak pogled na našo sedanost presplošen, saj je v tem okviru mogoče razložiti vse današnje probleme. Končno je realni socializem v naši družbi imel realne sogovornike, ki so bolj rezultat zgodovinskih razmer nastajanja industrijske družbe na Slovenskem, kot pa uvodoma opredeljenega političnega voluntarizma. In ravno zato moramo računati, da se bomo tudi v prihodnje srečevali s problemi iz preteklosti, kljub naši gorečnosti, da pričnemo pisati na novo stran.

Kako je videti slovenski prostor, se v tistem delu, na katerega lahko vplivamo, določa v procesu izobraževanja urbanistov. Na področju urbanizma in prostorskega planiranja v veliki večini primerov prevladujejo arhitekti, geografi in strokovnjaki drugih na prostor vezanih

strokovni, ki se jih usposablja predvsem za oblikovanje oziroma znanstveno utemeljeno deskripcijo pojavov v prostoru. Spreminjanje stanja v prostoru pa predpostavlja razumevanje vzročno-posrednih mehanizmov družbenih procesov v prostoru. S temi vprašanji pa se praviloma ne ukvarjajo prostorske, ampak družbene discipline. Iz težko razumljivih razlogov pa slovenski ekonomisti, sociologi in drugi družboslovci, z redkimi izjemami, urbanemu fenomenu ne priznavajo nikakršnega pomena.

Tako imamo na eni strani veliko zavzetost arhitektov za uveljavitev kulturnega odnosa do naravnega in grajenega prostora in zavzetost geografov za ohranjanje prostorske identitete v nacionalni kulturi ter na drugi strani veliko pomanjkanje strokovnjakov, ki bi lahko znanstveno utemeljili, kako ukrepati, da bi od stanja prišli do cilja. Vse kaže, da bo mladina še dolgo razdeljena med katedre, ki znotraj arhitekture, geografije, sociologije, geodezije in biologije nudijo segmente znanj, ki pa ostajajo nepovezana. Kdaj bomo torej dobili podiplomsko šolo, ki bo sposobna nuditi dejanske interdisciplinarnе programe in povezovati podiplomski študij z nujnim raziskovalnim delom? Ali ni to dejanska osnova za racionalnejše gospodarjenje s prostorom v Sloveniji?

Druga okoliščina, ki je v preteklosti oblikovala urbanizem Slovenije je vsekakor za mali narod značilna omejenost trga. Majhno tržišče in nujna vezanost urbanizma na lokalno specifiko skupaj s pojavom real socialističnih monopolov občinskih organizacij nad urejanjem občinskega teritorija sta skoraj v celoti onemogočila nujno specializacijo v stroki, kot jo poznajo v razvitem svetu.

Za Slovenijo značilna majhnost z značilno zaprtostjo monopolov, tudi tam, kjer so v celoti neupravičeni, ni prispevala k razvoju strokovnega dialoga. Čeprav je tako zavarovani strokovni monolog po svoje spodbujal - že omenjeni - politični monizem, se ni potrebno nadejati, da se bomo znebili "strokovnega monizma" s političnim pluralizmom dokler ne bomo tudi dejansko povezani z

gospodarskimi in kulturnimi tokovi Evrope. Da je urbanizem oz. urejanje prostora brez solidnih znanstvenih osnov, ni naše ampak splošno vprašanje. Za naše razmere specifičen problem vidim v okoliščinah, ki so odvrčale stroko od pragmatičnega pogleda na razvojna vprašanja. Postopoma se ustvarja vtis, da se urbanistične načrte pripravlja zaradi zakonov in ne zato, da se preko konfrontacije partikularnih interesov pride do skupnega oziroma javnega interesa. Kakor hitro pa se na nekem področju pojavi in razširi občutek, da se projekt naroča zaradi administrativnih ritualov, kaj se bo dejansko uresničilo pa je tako že jasno, odpade tudi kakršnakoli profesionalna odgovornost. Tega ne gre posploševati, vendar je jasno, da je urbanizem v letih eskalacije samoupravnega normativizma izgubil veliko strokovnjakov.

Kot posebno specifičnost velja omeniti splošno pomanjkanje znanstvenih analiz o vzrokih odstopanja med rešitvami v planu in dejanskimi izvedbami. To ne kaže samo na dejstvo, da smo že tako daleč, da se nam zdijo odstopanja med planom in stanjem sprejemljiva, ampak tudi potrjuje tezo, da ostajajo vzročni mehanizmi urbanizacijskih procesov v bistvu nepojasneni.

Pot družbene reafirmacije urbanizma kot stroke oziroma profesionalizacije ne bo enostavna, ker gre za razvitost civilne družbe oziroma svoboščin posameznika za delovanje v prostoru v skladu z zasebnimi interesi in za razvitost državnega intervencionalizma, ki v političnem pluralizmu in avtonomni znanosti črpa legitimnost za uveljavljanje kolektivnih interesov. Ker pa je naše osrednje vprašanje profesionalizacija urbanizma in vloga UI SRS v tem okviru, bomo naša opažanja strnili v tri temeljne pogoje za razvoj avtonomije profesije, ki jih danes urbanizem ne izpolnjuje, in sicer:

1. vloga profesije je jasno opredeljena, splošno sprejeta in v času relativno stabilna,
2. obstaja razvit in univerzalen znanstveni aparat, ki omogoča ekspertom na osnovi stanja iz preteklosti z določeno zanesljivostjo, napovedovati prihodnost in

3. obstaja sistem izobraževanja in druge oblike družbene kontrole stroke.

2. Raziskovalne usmeritve UI SRS

Razmišljanja o družbenih okoliščinah, ki so vplivale na stanje v stroki, sem zaključil s pogoji za profesionalizacijo stroke. Osrednje vprašanje profesionalne avtonomije je razvit in univerzalen znanstveni aparat, ki omogoča na osnovi teorije o družbenih procesih v prostoru njihovo predikcijo in s tem povezano tudi usmerjanje razvoja v prostoru.

Znanstveni svet UI SRS je večkrat razpravljal o vprašanju raziskovalnih usmeritev, ki jih v nadaljevanju povzemam v želji, da se diskusijo prenese tudi v širši strokovni krog.

Zaključke razprave je možno strniti v devet usmeritev, od katerih so nekatera kadrovske deficitarna iz znanih razlogov in jih ne bo možno v kratkem razviti v samostojne raziskovalne projekte, vendar brez njih tudi ni možno razvijati znanstvenih osnov sodobnega urbanizma in s tem povezane strokovne avtonomije. Zaradi celovitosti pregleda navajam vse usmeritve s kratko definicijo raziskovalnega vprašanja, ki odraža naše poglede na prioriteta razvojna vprašanja Slovenije.

Osnovne raziskovalne usmeritve inštituta lahko povzamemo po naslednjih prioritarnih sklopih in sicer:

1. Družbeni razvoj in sistem planiranja-Prevednotenje dosedanje paradigme družbenega razvoja, ki je bila usmerjena predvsem v gospodarsko rast na osnovi in dustriálizacije in uvajanje trga kot osnovnega regulacijskega mehanizma, na novo odpira temeljna vprašanja sistema planiranja mimo že znanih vprašanj racionalizacije postopkov. Posebno pozornost z vidika razvoja podeželja zasluži paradigma razvoja od spodaj in razvoj nacionalnih osnov za pospeševanje lokalnega razvoja.
2. Urbanistično in krajinsko oblikovanje-Oblikovanje prostora je osrednje vprašanje razvoja teorije, ker se v tej točki najmočneje soočajo subjektivni pogledi ustvarjalca in interesi širše javnosti. Ob demokratizaciji odločanja in ob večjem interesu po varovanju okolja se postavlja v ospredje vprašanje raz-

voja oblikovalskih metod, ki omogočajo objektivizacijo predvsem vprašanja integracije novega z obstoječim.

3. Metode planiranja in informatikaKljub potrebi po večji kritičnosti urbanistov in planerjev do njihove vloge pri usmerjanju družbenih procesov ostajajo metodološka in tehnična vprašanja osrednja, še posebej zaradi večje možnosti razvijanja ekspertnih in podobnih modelov na osebnih računalnikih. Izkoristiti je potrebno vse možnosti za večjo transparentnost postopkov, ki jih omogoča računalništvo.
4. Racionalna raba mestnega prostora-Decentralizacija funkcij kot izraz skladnega razvoja mestne regije in strnjenost fizičnega razvoja kot izraz racionalne izrabe infrastrukturnih in prometnih omrežij sta temeljna cilja urbanizma. Z dosedanjim razvojem nismo bili učinkoviti ne pri cilju decentralizacije kot tudi ne pri cilju strnjenosti. Vprašanje zase v tem kontekstu je humanizacija mestnega prostora oziroma vključevanje posebnih skupin prebivalstva v mestni prostor.
5. Varovanje naravnega prostora-Slovenija ima v evropskem prostoru pomembne prednosti v raz nolikosti, dostopnosti in ohranjenosti naravnega prostora. Prednosti naravnega prostora predvsem z vidika možnosti turističnega razvoja kot pomembne dopolnilne dejavnosti še niso valorizirane. Kot posebno vprašanje se postavlja nizek delež nacionalnega prostora zavarovanih s statusom nacionalnih oz. regionalnih parkov, ki jih je v perspektivi potrebno razširiti še na druga področja Slovenije.
6. Vrednotenje ekoloških in socialnih posledic posegov v okoljeV skladu s standardi in predpisi EGS je potrebno v Sloveniji razviti metode za vrednotenje ekoloških in socialnih posledic posegov v prostor, ki so nujna sestavina demokratizacije in objektivizacije procesov odločanja. Menimo, da se bodo v perspektivi odpori prizadetega prebivalstva pokazali v še bolj organizirani obliki in da je zato nujno, da se v okviru države ter rednih postopkov razrešuje ta vprašanja.
7. Zemljiška politikaNa področju urbane ekonomije je več odprtih vprašanj, ki so temeljnega pomena za uvajanje tržnega gospodarstva in sicer:
 - vprašanja trga stavbnih zemljišč ter družbene lastnine nad mestnimi zemljišči in

- vprašanje usmerjanja razvoja v prostoru s fiskalno politiko in politiko cen komunalne infrastrukture in drugih storitev.

8. Upravljanje mest Če se na eni strani zavzemamo za večjo autonomijo lokalne samouprave kot pogoja za delovanje lokalnih skupnosti, je nujno razviti strokovne argumente za racionalizacijo obstoječega komunalnega sistema. Vprašanje racionalnega upravljanja mest na celotnem območju strnjene poselitve in vprašanje organizacije regionalne infrastrukture na teritoriju funkcionalne urbane regije so problemi, ki jih ni mogoče reševati v kontekstu obstoječega komunalnega partikularizma. Reforma komunalnega sistema postaja nujen pogoj za demokratično in racionalno gospodarjenje s prostorom.

9. Tehnološke inovacije Vprašanje tehnološke in na splošno družbene inovativnosti je na dva načina povezano z urbanizmom oziroma mesti. Mesta so žarišča inovacijskih procesov in difuzije inovacijskih procesov, od katere je odvisna enakomernost razvitosti nacionalnega prostora. To je tudi prostorsko vprašanje, ki ga je potrebno reševati z različnimi oblikami adaptacije prostora specifičnim potrebam.

Urbanistični inštitut SR Slovenije si je tudi v dosedanjem razvoju prizadeval in tudi uspeval delovati na osnovi kritične analize stanja ter ob upoštevanju potrebe po interdisciplinarnem pristopu k vprašanju. Vendar je danes jasno, da so vsa ta prizadevanja potekala v okviru, ki ni dopuščal odpirati cele vrste temeljnih političnih, socialnih in ekonomskih vprašanj urbanizacije. Zato smo danes, predvsem na področju družboslovja v zaostanku pred Evropo, kar terjaja, da se v perspektivi z večjo širino usmerimo v raziskovanje vseh aspektov urbanizacije brez značilnih dosedanjih predsodkov, monopolov in drugih oblik potiskanja glave v pesek.

Večkrat sem opozoril na potrebo po razvoju znanstvenih osnov urbanizma, kar bo odprlo tudi vprašanje profesionalizacije.

V prihodnje bo tudi urbanistične storitve možno nuditi v obliki zasebnih storitev.

Zato postaja vprašanje izobraževanja, znanstvenih osnov in profesionalnega kodeksa prioritarno vprašanje, za preprečevanje ekscesov, ki jih sicer v prehodnem obdobju moramo pričakovati.

Vprašanje profesionalizacije kodeksa ni možno razrešiti v zapisu, ki je nastal ob 30. letnici UI SRS, vendar je to naloga, ki stoji pred nami.